

ΚΟΤΖΑΜΠΑΣΗΔΕΣ

θεσμός τῆς αὐτοδιοικήσεως τῶν κοινοτήτων, τῶν ὁποίων κυριώτερον ὄργανον ἦσαν οἱ κοτζαμπάσηδες, εἶναι λείψανον τῶν ἀρχαίων αὐτοτελῶν πολιτειῶν, πολλαὶ τῶν ὁποίων δὲν ὑπερέβαινον κατὰ τὴν ἔκτασιν καὶ σπουδαιότητα πολλὰς τῶν σημερινῶν κοινοτήτων. Ἐξελέγετο δ' ὁ κοτζάμπασης ὑπὸ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς κοινότητος μεταξὺ τῶν ἐπὶ γένει, ἀξία καὶ ἱκανότητι διακρινομένων, ἀποτελῶν τὸ σημαντικώτερον πρόσωπον ἑκάστης κοινότητος.

Ὁ χρόνος καθ' ὃν εὐρίσκομεν ἐγκατεστημένην τὴν ἀρχὴν τῶν κοτζαμπάσηδων ἐν Ἑλλάδι δὲν εἶναι πανταχοῦ ὁ αὐτός. Ἐν Ἄνδρῳ λ. χ. οἱ κοτζαμπάσηδες παρουσιάζονται κατὰ πρῶτον ἀφ' οὗ χρόνου ἡ νῆσος ὑπήχθη ὡς ἰσόβιον τιμᾶριον ὑπὸ τὴν Σάχ Σουλτάναν, ἥτοι κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ ΙΗ' αἰῶνος (1774). Εἰς κοτζάμπασης ἀνευ ψηφοφορίας, ἀλλὰ δι' ἐπιφωνήσεως καὶ κοινῆς βοῆς ἐξελέγετο κατ' ἐνιαυτὸν ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς νήσου· διότι ἡ διάρκεια τοῦ ἀξιώματος περιοριζέτο εἰς ἓν ἔτος· ἐνίοτε ὁμως παρετείνετο καὶ ἐπὶ πλεόν, ὅταν οὗτος γενικῶς εὐηρέσσει καὶ δὲν παρουσιάζετο ἀντίδρασις τις ἐναντίον του. Ὑπάρχει ἐν τούτοις περίπτωσις, καθ' ἣν ἐν Ἄνδρῳ ἐξελέγησαν δύο κοτζαμπάσηδες, ἀπὸ κοινοῦ διοικοῦντες, πιθανῶς κατόπιν συνεννοήσεως τῶν ἀντιμαχομένων κομματικῶν μερίδων. Ἀλλὰ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ἑκάστη τῶν ἐπαρχιῶν

εἶχε, πλὴν τῶν ἄλλων τουρκικῶν ἀρχῶν, καὶ δύο κοτζαμπάσηδες Ἑλληνας.

Πρὸ τῶν κοτζαμπάσηδων ἀπαντᾶται ἐν Ἄνδρῳ τὸ ἀξίωμα τοῦ **βοεβόδα**, ὅστις ἦτο ἐνοικιαστὴς τῶν δημοσίων προσόδων περιβεβλημένος μὲ διοικητικὴν καὶ δικαστικὴν ἅμα δικαιοδοσίαν. Οἱ βοεβόδαι δὲ ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὅπως οἱ κοτζαμπάσηδες, ἀλλὰ διορίζοντο ὑπὸ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας. Βοεβόδαι δὲ διορίζοντο ὅτε μὲν ἐντόπιοι, ὅτε δὲ ξένοι, χριστιανοὶ καὶ τουρκοὶ, ἐξ ὧν πολλοὶ ἦσαν ὠμοὶ τύραννοι καὶ αὐτὸ τοῦτο λησταί, πλουτοῦντες εἰς βάρος τῶν ραγιαδῶν.

Σημειωτέον ὅτι εἰς ὅλας τὰς κοινότητας οἱ κάτοικοι ἦσαν διηρημένοι εἰς πολιτικὰ κόμματα, τὰ λεγόμενα **ταράφια**, ἅτινα λυσσῶδῶς ἀντεμάχοντο πρὸς ἄλληλα. Αἱ σφοδραὶ αὐταὶ κομματικαὶ διαμάχαι εἶχον ὡς ὄρατὴν μὲν ἀφορμὴν τὴν φιλαρχίαν τῶν προεστώτων, καταδικαζομένων διὰ τοῦτο ὑπὸ τε ἀρχαιοτέρων καὶ νεωτέρων περιηγητῶν καὶ ἱστορικῶν, τὰ βαθύτερα ὅμως αἴτια ἦσαν αἰτιάσεις καὶ ἔριδες, τὰς ὁποίας ἐγέννα ἡ ἀνισος διανομὴ τῶν φόρων μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς κοινότητος, ἡ ὁποία πολλακίς δὲν ἐγένετο, ὡς ὄφειλε, δικαία καὶ ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως τῶν κτημάτων καὶ λοιπῆς οἰκονομικῆς δυνάμεως ἐκάστου τῶν φορολογουμένων. Περὶ τῶν διαπληκτισμῶν τούτων, ὑφ' ὧν διεβιβρώσκοντο ἅπασαι αἱ ἑλληνικαὶ κοινότητες κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, ἔχομεν παραδείγματά τινα ἱκανῶς χαρακτηριστικά.

Ἔτσι ἡ μεροληπτικὴ καὶ ἄδικος κατανομὴ τῶν φόρων καὶ ἄλλαι καταπίσεις ἐξηνάγκασαν τοὺς κατοίκους τῆς Σκύρου τῷ 1821, ὀλίγον πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, νὰ ζητήσωσι λογαριασμὸν ἀπὸ τοὺς κοτζαμπάσηδες τῆς νήσου τῶν διὰ τὰ ὑπ' αὐτῶν εἰσπρατιτόμενα πρὸς πληρωμὴν τοῦ κοινοτικοῦ χρέους, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἀναθεώρησιν τῶν φορολογικῶν καταλόγων καὶ δικαιότεραν κατανομὴν τῶν φόρων «βλέποντας τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῆς κοινότητος καὶ δοκιμάζοντας τὰ μύρια κακὰ καὶ ζουλούμια ὁποῦ μᾶς ἔχουν πουλημένους αὐτοὶ οἱ διοικηταὶ κοτζαπασίδες καὶ

μᾶς κατήντησαν ἀπὸ τὰ βαρύτερα δασύματα καὶ ζημίαι διὰ τὰ κατασκορπιστοῦμε ἀπὸ τὴν νήσον μας ρίχνοντάς μας περτέρι ἀνυπόφεροτο ἔξω τῆς δύνάμις μας...». Ἐν τῷ ἐγγράφῳ, δι' οὗ καταγγέλλονται οἱ κοτζαμπάσηδες τῆς Σκύρου ὡς καταχρασταὶ καὶ αἵτιοι τῆς κακοδαιμονίας τῆς νήσου, ἀναγράφονται τὸ εἶδος καὶ τὸ ποσὸν τῶν φόρων, καθὼς καὶ τὰ διὰ χρεωστικῆς πρὸς τὸν καπουδὰν πασαῖν ὁμολογίας τῶν κοτζαμπάσηδων χρέη, δι' ὧν ἐπεβαρύνετο ἡ κοινότης¹.

Χαρακτηριστικώτατος εἶναι ἐπίσης ὁ κῶδιξ τῆς Δημογεροντίας τῆς νήσου Σεριφου τοῦ ἔτους 1781, ἀποκείμενος εἰς τὴν ἐκεῖσε μονὴν τῶν Ταξιαρχῶν. Κατὰ τοῦτον «τὸ χαράτζι τῶν νησιῶν ἔγεινε εἰς τοὺς 1670 ὅπου ἔστειλεν ἡ βασιλεία καὶ ἐμέτρησεν ἀνθρώπους, παιδιά, χωράφια μὲ τὸ σχοινίον καὶ ἦτο τὸ σχοινίον ὄργυιές 21 καὶ ἐχαράτζωσε τὰ νησιά καὶ ἐδιωρίζουνταν κατὰ τὸν διορισμὸν τοῦ σχοινίου ἕνα τόσον τὸ νησί· οἱ δὲ προεστῶτες τοῦ τόπου ἔβαλαν καὶ ἐστιμάρizαν τὰ ἀμπέλια καὶ τὰ χωράφια τοῦ καθενὸς κατὰ τὸ μαξοῦλι² ὅπου ἔδιδαν...». Κατωτέρω δ' ἀναφέρεται λεπτομερῶς πῶς ἐγίνετο ἡ κατανομή τῶν φόρων, πῶς καθορίζετο ἡ φορολογικὴ μερὶς ἐκάστου καὶ πῶς ἐξετελοῦντο ἐν αὐτῷ αἱ προσθαφαιρέσεις κτημάτων καὶ λοιπῆς περιουσίας, ἐπομένως καὶ τῶν φόρων, ἀναλόγως τῶν μεταγενεστέρων ἀγορῶν, προσκτήσεων ἢ πωλήσεων καὶ ἐν γένει μεταβιβάσεων.

Ἡ ἐπίσης μεροληπτικὴ καὶ ἀδίκος κατανομή τῶν φόρων ἐν Γούρα ἠνάγκασε τῷ 1814 διαφόρους ἐκ τῶν ἐπιχωρίων νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸν ἐν Τυρνάβῳ διατρίβοντα Βελῆ πασαῖν, ἔξαιτούμενοι τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν εἰς βάρους τῶν ὑπὸ τῶν κοτζαμπάσηδων διαπραττομένων ἀδικημάτων³. Ὁ Τζέλ ἀναφέρει ἕνα ἐκ Καλαβρῦτων Δεληγιώργην ὀνομαζόμενον,

¹ Δ. Παπαγεωργίου, Ἱστορία τῆς Σκύρου, ἐν Πάτραις 1909, σ. 108·9.

² Εἰσόδημα.

³ Ν. Ι. Γιαννοπούλου, Θεσσαλικά Ἀνάλεκτα, ἐν «Ἐπετηρίδι Παρνασσού», ἔτ. Ε' (1901), σ. 190.

ὁ ὁποῖος ὡς κοτζάμπασης ἐπλούτησεν, ὅπως αὐτὸς οὗτος ὠμολόγει, ἐξ ἀρπαγῆς. Καὶ ὁ ἴδιος, λέγει ὁ Τζέλ, τὸν ἐπληροφόρησεν ὅτι ἡ ὠραία καινουργίη τότε οἰκία του εἶχεν οἰκοδομηθῆ ὀλόκληρος ἐκ τῶν ἐκβιασμῶν ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν, τῆς ὁποίας ὁ Δεληγιώργης ἦτο κοτζάμπασης¹. Ἐν ἔτει δὲ 1819, οἱ κάτοικοι τῆς Ἄνδρου ἐξεγερθέντες ἐπροκάλεσαν τὴν καθαίρεσιν τοῦ κοτζάμπαση τῆς νήσου των Καμπάνη, ἔνεκα τῆς ἀπολυταρχικῆς καὶ αὐτὸ τοῦτο τυραννικῆς πολιτείας του. Μεταξὺ ἄλλων ὁ κοτζάμπασης οὗτος ὑπεχρέωνε τοὺς κατοίκους νὰ πωλοῦν εἰς αὐτὸν τὰ προϊόντά των εἰς μικρὰν τιμὴν καθοριζομένην ἀπὸ τὸν ἴδιον καί, ἐννοεῖται, πολὺ μεγαλυτέραν ἐκείνης εἰς τὴν ὁποίαν τὰ ἠγόραζεν αὐτός. Τοῦτο ἔπραττον οἱ κοτζαμπάσσηδες καὶ ἄλλων μερῶν. Τὸ ἐπόμενον δὲ ἔτος 1820 ἐπαύθη καὶ ὁ τὸ δεύτερον τότε ἐκλεγείς κοτζάμπασης Ἄνδρου Μιχαὴλ Βασιλείου Καίρης συνεπεῖα ἐγερθέντων ἐναντίον του ἐκ μέρους τῶν κατοίκων δριμύων παραπόνων καὶ ἄλλων πολλῶν αἰτιάσεων, τὴν βασιμότητα τῶν ὁποίων ἐξηκρίβωσεν ἡ τουρκικὴ ἐξουσία κατόπιν ἐπιμελοῦς ἐρεύνης.

Ὁ Σουηδὸς περιηγητῆς Björnstaehl, ἐπισκεφθεὶς τὰ Τρίκαλα τῆς Θεσσαλίας τῷ 1779, ὡς ἐξῆς χαρακτηρίζει τὴν ἐκεῖ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τῆς Τουρκοκρατίας πολιτικὴν κατάστασιν: «Μολονότι οἱ Ἕλληνες εἶνε ἐνταῦθα ὀλιγαριθμότεροι τῶν Τούρκων, ἐν τούτοις διοικοῦσιν αὐτοὶ τὸν τόπον διὰ τοῦ πλούτου των· διορίζουσι μάλιστα καὶ παύουσι διὰ τούτου τὰς τουρκικὰς ἀρχάς. Ὁ πονηρὸς Ἕλληγιν γνωρίζει πάντοτε τὴν τέχνην νὰ σχηματίζῃ πολιτικὰ κόμματα (Parteien) καὶ νὰ ἀποκτᾷ ὀπαδοὺς, πρὸ πάντων ὅταν ἔχη χρήματα»².

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ κοτζάμπαση εἶχε μεγίστην σπουδαιότητα διότι ἀπὸ τοῦ χαρακτηρὸς του ἐξηρητᾶτο συχνὰ ἡ καλὴ ἢ κακὴ διοίκησις καὶ ἡ ἡσυχία ἐν γένει τοῦ τόπου. Ἐγίνετο

¹ Gell, Narrative of a journey in the Morea, σ. 68.

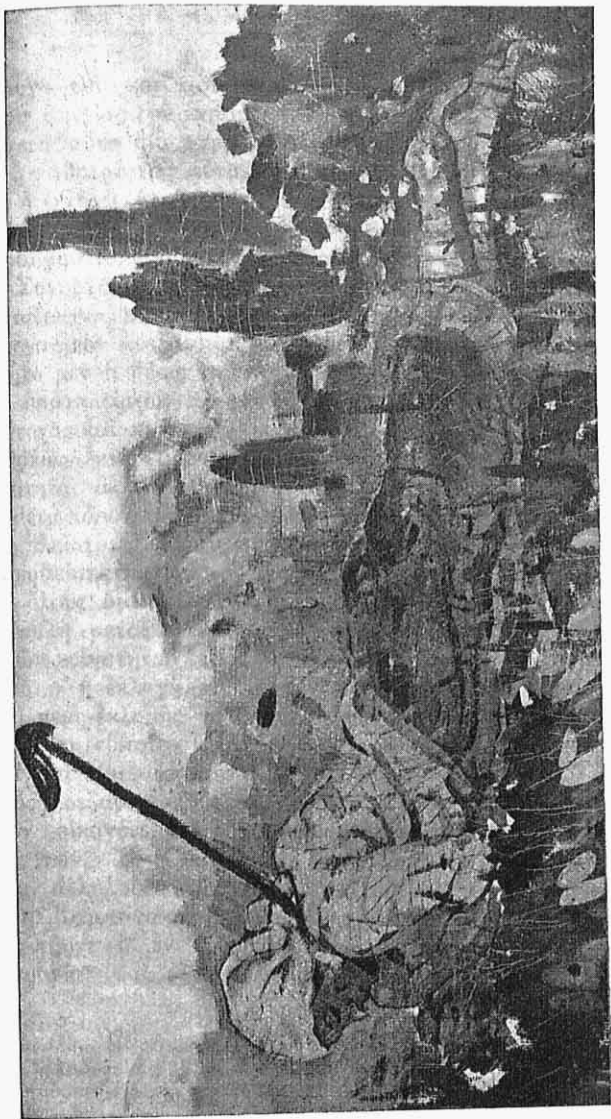
² Björnstaehl, σ. 138.—Δ. Κ. Τσοποτοῦ, Γῆ καὶ γεωγραφία τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, ἐν Βόλφ 1912, σ. 215-6.

δ' ἡ ἐκλογὴ τοῦ κοτζάμπαση κατ' ἔτος περὶ τὴν λήξιν τῆς ἐνιαυσίου θητείας τοῦ ἐκάστοτε κοτζάμπαση, ἐφ' ὅσον δὲν παρετεινέτο αὕτη διὰ μπουγιουρουλδίου, ἢ κατόπιν παραίτησως ἢ καθαιρέσεως αὐτοῦ. Καὶ εἰς τὰς τρεῖς αὐτὰς περιπτώσεις ἡ ἐκλογὴ ἐγένετο συνήθως κατόπιν διαταγῆς τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει τουρκικῶν ἀρχῶν, ἐκτάκτως δὲ καὶ ἄνευ προηγηθείσης διαταγῆς, ἐκ πρωτοβουλίας τῶν προκρίτων. Συνήρχοντο δὲ πρὸς τοῦτο «μεγάλοι καὶ μικροὶ εἰς κοινήν μάζωξιν», συνήθως εἰς ὠρισμένον τόπον ἐν ὑπαίθρῳ, καὶ ἐξέλεγον τὸν κοτζάμπασην¹.

Καὶ ἦτο μὲν ἡ θέσις τοῦ κοτζάμπαση ζηλευτὴ καὶ περιεβάλλετο ὑπὸ πλείστων πλεονεκτημάτων καὶ τιμῶν, ἀλλὰ δὲν ἦτο ἀμέτοχος καὶ παντοίων κινδύνων, διότι ὁ κοτζάμπασης ἦτο διαρκῶς ἐκτεθειμένος ὄχι μόνον εἰς τὴν τυραννικὴν βαρβαρότητα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀπληστίαν τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, μετὰ τῶν ὁποίων εὗρισκετο κατ' ἀνάγκην εἰς διαρκῆ ἐπαφήν, πλεῖστοι δ' ἐξ αὐτῶν ἐπλήρωσαν διὰ τῆς ζωῆς καὶ τῆς δημευθείσης περιουσίας των τὸ ἀξίωμά των.

Παρ' ὅλους ὅμως τοὺς κινδύνους τούτους, σφοδρὰ διεξήγετο πάλιν μεταξὺ τῶν ἱκανωτέρων καὶ εὐπορωτέρων μελῶν τῶν κοινοτήτων πρὸς κατάληψιν τοῦ ἀξιώματος τούτου. Ἦτο δ' ἡ ἐκλογὴ τοῦ κοτζάμπαση ἐντελῶς ἐλευθέρα. Ὅλοι αἱ περὶ ἐκλογῆς κοτζαμπάσηδων τουρκαὶ διαταγαὶ τονίζουσιν, ὅτι «ὅποιον ἤθελον εὖρει εὐλογον, ἐκείνον νὰ ἐκλέξουσιν διὰ κοτζάμπασην». Συνήθως ἐξελέγοντο ἐπανειλημμένως κοτζαμπάσηδες ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ πλουσιωτέρων οἰκογενειῶν λόγῳ τῆς ὑπερόχου θέσεως καὶ ἐπιρροῆς των. Ἐν Ἄνδρῳ τὸ ἀξίωμα τοῦ κοτζάμπαση κατέλαβον ἀλληλοδιαδόχως μέλη ἐκ τῶν οἰκογενειῶν Καίρη, Καμπάνη, Καμπανάκη, Κωτάκη, Πολέμη, Μπίστη καὶ Κονδύλη. Ὑπῆρχε δ' ἐν Ὑδρᾷ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἀξίωμα *μπὰς κοτζάμπαση*, τοιοῦτου

¹ Α. Σιγάλα, Ἡ πατέντα τῶν κοτζαμπάσηδων, «Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος» ἔτ. 1930, σ. 404. Πρβλ. Ν. Μοσχοβάκη, Τὸ ἐν Ἑλλάδι δημόσιον δίκαιον ἐπὶ τουρκοκρατίας, ἐν Ἀθήναις, 1882.

ΞΕΚΟΥΡΑΣΜΑ

Ε. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

διατελέσαντος τοῦ Γεωργίου Βούργαρη, πατρὸς τοῦ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων πολλάκις διατελέσαντος πρωθυπουργοῦ Δημητρίου Βούλγαρη.

Ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Κύριλλος ὁ 5', ὁ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως γεγωνῶς, ἐν ἐγγράφῳ του πρὸς τὸν μητροπολίτην Ἄνδρου καὶ Σύρας Διονύσιον τὸν Καρκάκη, ἀπολυθέντι τὴν 30 μαρτίου 1813, ἐντέλλεται ὅπως εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ κοιζάμπαση λάβωσι μέρος ὁ ὧς εἴρηται μητροπολίτης, οἱ ἡγούμενοι καὶ προηγούμενοι τῶν διαφόρων ἐν τῇ νήσῳ μοναστηρίων, οἱ ἄρχοντες, προεσιῶτες, πρόκριτοι, γέροντες καὶ οἱ ἐπισημότεροι ὄλων τῶν λαϊκῶν τάξεων τῆς νήσου, ψηφίζοντες καὶ ἐκλέγοντες ἐλευθέρως καὶ ἀφιλοπροσώπως ὡς κοιζάμπασην, ὃν ἂν ἐγκρίνωσιν ἄξιον καὶ ἱκανὸν τούτου τοῦ ὑπουργήματος. Ἐφιστᾷ δ' ὁ πατριάρχης τὴν προσοχὴν τοῦ μητροπολίτου μὴ τυχὸν εἰς τὴν ἐκλογὴν εἰσχωρήσωσί τινες ἐκ τῆς τάξεως τῶν *γεμιτζήδων* ἢ ἄλλοι τινὲς ἐκ τῶν ἐγχωρίων ῥεαγιάδων καὶ ἐνόπλιως ἐπιφέρωσι βίαν ὑπὲρ τοῦ δεῖνος ἢ τοῦ δεῖνος ὑποκειμένου, καὶ διετάσσετο ὁ μητροπολίτης ὅπως, ἂν ἤθελε συμβῆ τοιοῦτόν τι ἢ ἤθελε γίνεαι ἐκλογὴ τινος κατὰ χάριν ἢ φιλοπροσωπίαν, νὰ φανερώσῃ πρὸς τὸν πατριάρχην «τοὺς τοιοῦτους φιλοταράχους καὶ αὐθάδεις διὰ νὰ γείνη ἢ πρὸς αὐτοὺς ἀνήκουσα παιδεία». Ἐντέλλεται ὡσαύτως ὁ πατριάρχης νὰ συνταχθῶσι περὶ τῆς ἐκλογῆς δύο ἀναφοραὶ ἀπευθυνόμεναι ἢ μὲν πρὸς τὴν Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, ἢ δὲ «πρὸς τὴν περιφανεστάτην αὐτοῦ ἐνδοξότητα», τὸν ὕφ' ὃν ὑπήγετο τότε ἢ Ἄνδρος, Ζαραπχανὲ ἐμινῆ ἐφένδην¹, δηλοποιοῦσαι τὸ ὄνομα τοῦ ἐκλεχθέντος, «ἔπειτα δέ, ἀφοῦ ὑπογραφῶσι κοινῶς αἱ ἀναφοραὶ παρὰ τε μικρῶν καὶ μεγάλων καὶ σφραγισθῶσι τῇ κοινῇ σφραγίδι, νὰ σταλῶσιν εἰς τὴν βασιλεύουσαν, διὰ νὰ γείνη φιλοδικαίως παρὰ τῆς ἐνδοξότητός του ἢ περὶ τούτου ἀπόφασις». Καὶ προσθέτει ὁ πατριάρχης

¹ Ζαραπχανὲ Ἐμίνης ἦτο ὁ διευθυντὴς τοῦ Νομισματοκοπείου, ὃπερ ἐν Τουρκίᾳ ἐπέιχε θέσιν τοῦ καθ' ἡμᾶς Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν.

ἐν τέλει τοῦ πρὸς τὸν μητροπολίτην ἐγγράφου του τούτου : « Ἦξερε καὶ ἡ ἱερότης σου, ὅτι ἂν ἤθελε γένει ἡ παραμικρὰ ἀμέλεια ἢ παραδρομὴ εἰς τοῦτο, καὶ συσσιασθῆ ἡ ἀλήθεια, θέλεις παιδευθῆ καὶ ἡ ἱερότης σου καὶ θέλεις ζημιωθῆ εἰς τὰ κυριώτατα ».

Ἐν ἐτέρῳ ἐγγράφῳ τοῦ ἔτους 1816 τοῦ ἰδίου πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ 5' πρὸς τὸν προμηνημονευθέντα μητροπολίτην Ἀνδρου Διονύσιον ἀναφέρεται ὅτι « ὁ ἐνδοξότατος καὶ πολυχρόνιος Ζαραφχανὲ Ναζιρι ἐφένδης, ὁ ὑπέρμαχος τῆς πατρίδος σας προστάτης », ἐξέδωκε συνεπεία « προσκλαύσεων τοῦ τόπου κατὰ τοῦ κοτζάμπαση Γιαννάκη Καμπανάκη ὑψηλὸν πουγιουρουλί¹, « δι' οὗ ζητεῖται τὸ δεφτέρι τοῦ ταχσιλίου² τοῦ τε μάλι μιρι³ καὶ λοιπῶν ἐξόδων τοῦ παρελθόντος ἔτους, διὰ νὰ γείνη γνωστὸν ἕως ποῦ καταντᾷ μετὰ τὴν εἰς τὸν τόπον ἐξόφλησιν τοῦ εἰρημένου κοτζάμπασῆ σας ». Συνιστᾷ δ' ὁ πατριάρχης νὰ γράψωσιν οἱ κάτοικοι κοινὸν ἄρτζι μαχζάρι⁴ ἐνσφράγιστον καὶ νὰ ἀναγγείλωσιν « ἐν γραφῇ ἀληθείας » περὶ τοῦ προμηνημονευθέντος κοτζάμπαση, ὥστε ἂν μένωσι κοινῶς εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὸ κοτζαμπασλήκι του νὰ διορισθῆ πάλιν ὁ ἴδιος καὶ κατὰ τὸ ἤδη τρέχον ἔτος, εἰ δὲ μὴ, « ἐκλέξαντες ὃν ἂν ἐγκρίνωσιν ἄξιον, μέτριον, εὐσυνείδητον, ἀρμόδιόν τε καὶ συντελεστικὸν εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ τόπου, καὶ ἱκανὸν εἰς τὸ νὰ δώσῃ εὐχαρίστησιν εἰς τὸ κοινὸν τῶν πτωχῶν κατοίκων » νὰ δηλοποιήσωσιν ὀνομαστὶ πρὸς τὴν αὐτοῦ ἐνδοξότητα διὰ νὰ διορισθῆ ἀμέσως πρὸς κοινὴν ἡσυχίαν καὶ εὐνομίαν τῆς πατρίδος των « περὶ ἧς φιλανθρωπῶς φροντίζει καὶ ἀκαταπαύστως προνοεῖ ἡ περιφανεστάτη ἐνδοξό-

¹ Πουγιουρουλί ἢ μπουγιουρι = ἐγγραφὸς διαταγῆ, βεζυρικὸν διάταγμα.

² Ταχσιλί, λέξις τουρκικὴ σημαίνουσα τὴν εἰσπραξίν. *Τεφτέρι τοῦ ταχσιλίου* εἶναι τὸ κατάστιχον τῶν εἰσπράξεων. Ὁ εἰσπράκτωρ ἐλέγγοτο ταχσιλδάρης.

³ Μάλι μιρι ὠνομάζετο τὸ δέκατον, ὅπερ ἦτο ὁ σημαντικώτερος ἐπὶ Τουρκοκρατίας φόρος.

⁴ Κοινὴν ἀναφοράν.

της του». Πληροφορεῖ δ' ὁ πατριάρχης τὸν μητροπολίτην Ἄνδρου, ὅτι περὶ τῶν ἀνωτέρω γράφει πρὸς τοὺς κατοίκους καὶ «ὁ ἐνδοξότατος καὶ περιφανέστατος ἄρχων μέγας διερμηνευτὴς τῆς κραταιᾶς βασιλείας», παραινῶν καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ πατριάρχου τοὺς Ἄνδριους «νὰ ἐναγκαλισθῶσι τὴν ἀδελφικὴν ἐν Χριστῷ σύμπνοιαν καὶ ὁμόνοιαν, φερόμενοι μὲ ὑποταγὴν εἰς τὰς ὑψηλὰς προσταγὰς, καὶ φιλοτιμούμενοι εἰς τὸ νὰ φαίνωνται εὐάρεστοι κατὰ πάντα, χριστιανοὶ εὐσυνείδητοι, πατριῶται ἀγαθοὶ καὶ ἐπωφελεῖς πρὸς ἀλλήλους», καθότι ὕστερον ἀπὸ τὴν ἐπιδεικνυομένην πρὸς αὐτοὺς εὐμένειαν καὶ προστασίαν «τὸ νὰ ἐξακολουθοῦν νὰ διαφέρωνται καὶ νὰ περιπίπτουν εἰς ἀλληλομαχίας, ἐξ ὧν δὲν προκύπτει ἄλλο τι εἰ μὴ δυστυχία καὶ εἰς τὸν τόπον καὶ εἰς τοὺς κατοίκους, ἅς στοχασθοῦν μόνοι τῶν πόσον εἶναι τοῦτο ἄτοπον καὶ ἀξιοκατάκριτον¹».

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ὁ πατριάρχης, ὡσάκις ἔκρινε τοῦτο ἀναγκαῖον, ἐλάμβανεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἐκάστοτε κοιζάμπαση διὰ παραίνεσεων καὶ ὁδηγιῶν καὶ ἄλλων ἐνεργειῶν πρὸς τὰς ὑπὸ τὰς διαταγὰς του ἐπιχωρίους ἐκκλησιαστικὰς ἀρχάς. Ἐκ παραλλήλου δὲ πρὸς τὸν πατριάρχην προέβαιναν εἰς ἀναλόγους ἐνεργείας καὶ ὁ μέγας διερμηνεὺς πρὸς ἀποσόβησιν ἀπειλουμένων τυχόν συρράξεων τῶν μετὰ φανατισμοῦ ἀντιμαχομένων κομματικῶν μεριδῶν.

Διὰ τὴν ἐκλογὴν δὲ τοῦ κοιζάμπαση πολλαὶ κατεβάλοντο παρὰ τῷ λαῷ ἐνέργειαι ἐκ μέρους τῶν ἐνδιαφερομένων καὶ πολλὰκις ἐκ τῶν ἐξαπτομένων παθῶν καὶ αὐτῆ ἡ δημοσία τάξις διεσαλεύετο. Ἔτσι τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1803 ὁ ὑφ' ὄν ὑπῆγετο τότε ἡ Ἄνδρος χατζῆ Ἰμπραχίμη Ρεσίτ ἐφένδης, ἐλέφ Θεοῦ δεφτερδάρης τοῦ Ἰράτι Τζετίτι Χουμαγιούν², γράφει διὰ πουργιουρουλδίου του πρὸς τὸν

¹ Τὰ ἀρχέτυπα τῶν γραμμάτων τούτων ἀπόκεινται παρὰ τῷ γράφοντι.

² Δεφτερδάρης τοῦ Ἰράτι Τζετίτι Χουμαγιούν = Ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν προσόδων. Τὸ ὄνομα Χουμαγιούν ἀντιστοιχεῖ

κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο κοτζάμπασην τῆς Ἄνδρου Δημήτριον Πολέμην καὶ λοιποὺς προεσιῶτας καὶ γέροντας τῆς νήσου, ὅτι περιῆλθεν εἰς τὰς ἀκοάς του «πῶς ὁ προπρῶην κοτζάμπασης Μακρομπίστης μετὰ τῶν δύο υἱῶν του Λιναρδάκη καὶ Γεωργάκη καὶ τοῦ γαμβροῦ του Λορέντζου Καΐρη, συμφωνήσαντες μὲ κάποιον Φενδεῤῥικόν¹ καὶ Γεωργάκη Κοτάκη, καὶ μετὰ τῶν ἐκ τοῦ Ἄνω Κάστρου Νικολάου Καμπάνη καὶ Δημητρ. Καΐρη, καὶ θέλοντες νὰ ἀποκαταστήσωσι κοτζάμπασην Βασίλειόν τινα Καΐρη, περιφέρονται καὶ περιπλανῶνται εἰς τὰ χωρία, ἐξορμῶντες καὶ διεγείροντες τοὺς πτωχοὺς ὄρασιὰδες, καὶ τολμῶντες εἰς τρόπους καὶ κινήματα λυμαντικά καὶ βλαπτικά τῆς τοπικῆς εὐταξίας, καὶ ὅπου προξενοῦν ἀναβολὴν καὶ ἀργοπορίαν εἰς τὴν σύναξιν τοῦ μάλι μριοῦ». Εἶδοποιεῖ δὲ ὁ δεφτερδάρης ὅτι ἀποστέλλει ἐπίτηδες μπουμπασίρη² ὅπως ἐξακριβώσῃ οὗτος τὴν ἀλήθειαν τῶν καταγγελλομένων, διατάσσων ἴνα, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν αἱ πληροφορίαι του ἐξελεγχθῶσιν ἀκριβεῖς, συλληφθῶσι διὰ τοῦ μπουμπασίρη ἀμέσως οἱ ἀνωτέρω ὄνομαστί ἀναφερόμενοι καὶ ἐγκαθειρχθῶσι, νὰ ἀποσταλοῦν δὲ πρὸς τὸν δεφτερδάρην εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ ὑποστῶσιν ἐκεῖ τὰς συνεπείας τῶν πράξεών των.

Οἱ κοτζαμπάσῃδες ἐν Ἄνδρῳ ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ

πρὸς τὸ ἡμέτερον αὐτοκρατορικὸν ἢ βασιλικόν, παράγεται δ' ἐκ τοῦ περσικοῦ *Χουμά*, δηλοῦντος τὸν βασιλικὸν γύπα. *Χουμά*, τουτέστιν βασιλικὸς γύψ, ὠνομάζετο ἢ πρὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἀκμάσασα βασίλισσα τῆς Περσίας, εἰς ἣν ἀποδίδεται ἡ οἰκοδομὴ τοῦ ἐκ χιλίων στηλῶν ἀνακτόρου τῆς Περσепόλεως. *Ἰ. Χάμμερ*, Ἱστορία τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, τ. Α', ἐν Ἀθήναις 1870, σ. 60 καὶ 340 ἑλλην. μεταφρ. Κ. Σ. Κροκιδά.

¹ Ἦτο πιθανάτατα οὗτος ὁ Φενδεῤῥικος (=Φρειδεῤῥικος) Καμπάνης.

² Οἱ ἀποστελλόμενοι *μπουμπασίραι* (ἐκτακτοὶ ἀπεσταλμένοι) εἴτε ἔνεκα *ἀβανιῶν*, εἴτε ἔνεκα ἄλλων γεγονότων, καθίσταντο λίαν ἐπιζήμιοι εἰς τοὺς κατοίκους, διότι τὸ κοινὸν συνετήρει αὐτοὺς καὶ τοὺς περὶ αὐτοὺς, παρέχον τὸ λεγόμενον *ποδοκόπι* αὐτῶν, ἤτοι τὰ ὄδοιπορικά των ἔξοδα, συνήθως ἐξωγκωμένα, τὸν ὀρισθέντα εἰς αὐτοὺς μισθὸν ὑπὸ τῆς ἀποστελλούσης αὐτοὺς ἀρχῆς, καὶ δῶρα εἰς αὐτοὺς τε καὶ τοὺς περὶ αὐτοὺς.

ὅλης τῆς νήσου, ὅστις συνήρχετο εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἐπαρχίας ἐν ὑπαίθρῳ καί, ἀποτελῶν τὸ λεγόμενον *μάζωμα*¹, προέβαιναν εἰς τὴν ἐκλογὴν ἀνευ οὐδεμιᾶς ἀναμίξεως τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας, ἥτις ἐπέβλεπε μόνον ἀπλῶς καὶ ἐξ ἀποστάσεως τὴν τήρησιν τῆς τάξεως. Τὸ *μάζωμα* τοῦτο ἐλάμβανε χώραν συνήθως εἰς τὸ λεγόμενον *ἀλαΐ τῆς Βουργάρας*, εἰς τὴν ἐν Μεσαρίᾳ δῆλον ὅτι ἐπίπεδον ἔκτασιν, τὴν παρὰ τὸ παρεκκλήσιον τῆς *Παναγίας Βουργάρας*². Συνέβη ὅμως εἰς ἀνωμάλους περιστάσεις τὸ *μάζωμα* νὰ συνέλθῃ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς νήσου, ὡς ἐν Κορθίῳ καὶ σπανιώτερον ἐν Ἄμολόχῳ. Καὶ συνήθως μὲν ὁ λαὸς συνήρχετο μετὰ προηγουμένην ἐπίσημον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρόσκλησιν, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ αὐτοκλήτως ἐξ ὑποκινήσεως ἐνδιαφερομένων, εἴτε πρὸς ὑπόδειξιν νέου κοτζάμπαση, ἢ καὶ διὰ νὰ διαμαρτυρηθῇ κατὰ τοῦ ὑπάρχοντος τοιούτου καὶ ἐπιδιώξῃ τὴν ἀνατροπὴν αὐτοῦ, ὡς συνέβη ἐν ἔτει 1819 κατὰ τὴν καθάρσιν τοῦ κοτζάμπαση Δ. Καμπάνη, ὅτε, παρὰ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπιδειχθὲν ζωηρὸν ἐνδιαφέρον τοῦ ἀγαῖ, ὁ λαὸς συνέρρευσεν ἐξ ὅλης τῆς νήσου ἀκράτητος καὶ ἐν συναγερωῶ.

Γενομένης τῆς ἐκλογῆς, ὑπεβάλλετο ἡ σχετικὴ πράξις εἰς τὸν καθῆν, καὶ ἐπειδὴ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καθῆς δὲν ὑπῆρχεν ἐν Ἄνδρῳ, εἰς τὸν ἀγαῖν καὶ ἐζήτουν τὸ *ιλάμι* του³. Μεθ' ὃ ὁ ἐκλεγείς κοτζάμπασης ἀπήρχετο εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐπλήρωνε τὸ λεγόμενον *ιλιτζάμι*⁴ τῆς νήσου καὶ λαμβάνων τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ ἀξιωματὸς του ἐπανήρχετο πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν χρεῶν του. Διωρίζετο δ' ὁ κοτζάμπασης τῆς Ἄνδρου ἐπὶ μὲν τῆς προστασίας τῆς Σάχ Σουλτάνας ὑπὸ τοῦ κεχαγιᾶ αὐτῆς, κατόπιν δέ, ὅτε ἡ

¹ Συνέλευσιν. Ἐλέγετο καὶ *μάζωξις*.

² Ὠνομάσθη οὕτω ἐκ τοῦ ἀνεγείραντος τὸ παρεκκλήσιον ἱερέως Βούλγαρη.

³ Ἰλάμι ἐλέγετο ἡ ἐπικύρωσις τῆς πράξεως.

⁴ Ἰλιτζάμι ὠνομάζετο ἡ ἐκμίσθωσις τῶν προσόδων, ὧν σημαντικωτέρα ἦτο ἡ ἀποτελουμένη κυρίως ἀπὸ τὴν δεκάτην τῶν προϊόντων, ἥτις ἐλέγετο μάλι μιρί.

Ἄνδρος ὑπήχθη ὑπὸ τὸν δεφτεροδάρην τοῦ Ἰράτι Τζετίτι Χουμαγιούν και εἶτα ὑπὸ τὸν Ζαρχανέ Ναζιρι ἐφένδην, ὑπὸ τούτων. Ἐν Κωνσταντινουπόλει περιεβάλλετο και τὸ καφτάνι τοῦ κοτζαμπασιλικίου του. Ἦτο δὲ τὸ καφτάνι ποδῆρες ἐπανωφόριον ἀπὸ μεταξωτὸν ὕφασμα στολισμένον μὲ γοῦνες και ἐπενδυμένον ἐσωτερικῶς μὲ κόκκινην τσόχαν¹. Ἀνηγγέλλετο δὲ ὁ διορισμὸς τοῦ κοτζάμπαση εἰς τοὺς κατοίκους διὰ μεγαλοπρεποῦς ἐπὶ μεμβράνης πουγιουρουλδίου, συντεταγμένον τουρκιστὶ και ἑλληνιστὶ.

Ἐπανερχόμενος εἰς Ἄνδρον ὁ κοτζάμπασης ἐγκαθίστατο ἐπισήμως εἰς τὸ ἀξίωμα του ἐπὶ παρουσία τοῦ ἀγᾶ, τοῦ καθῆ, τοῦ ἀρχιερέως, τῶν κατὰ τὰς τέσσαρας περιφερείας τῆς νήσου ἐπιτρόπων και τῶν ἐξεχόντων προκρίτων, τῶν ἐν Ἄνδρῳ λεγομένων ἀρχόντων, ὅτε και ἀνεγινώσκετο τουρκιστὶ και ἑλληνιστὶ εἰς ἐπήκοον πάντων τὸ πουγιουρουλδὶ τοῦ διορισμοῦ του. Μεθ' ὃ πρῶτον ἔργον τοῦ νέου κοτζάμπαση ἦτο νὰ θεωρήσῃ μετὰ τῶν ἀρχόντων τὸν λογαριασμὸν τῶν ἐσόδων και ἐξόδων τοῦ προκατόχου του. Ἡδύνατο δ' ὁ αὐτὸς μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἐνιαυσίου ἐξουσίας του, ἐὰν εὐηρέσεται, νὰ διορισθῇ και δεύτερον και τρίτον και πολλάκις. Ἀλλὰ συνέβαινε ἐνίοτε νὰ ἀνακαλῆται ὁ διορισμὸς του πρὸ τοῦ ἔτους, ἐὰν συνέβαινε νὰ διατυπώσουν οἱ κάτοικοι παράπονα και συγκεκριμένας αἰτιάσεις ἐναντίον του ὡς ἀδίκου και καταπιεστικοῦ. Τοιοῦτον παράδειγμα ἔχομεν τὴν ἀνάκλησιν τοῦ διορισμοῦ τοῦ κοτζάμπαση Μιχαὴλ Βασιλείου Καίρη, κατὰ τὸ ἐξῆς ἔγγραφον²:

Χαῖρουλάχ ἐφένδης ναζιρι ζαρχανές.

Τιμιώτατε ζαμπίτη τῆς Ἄνδρου Μεχμέταγα, πρόκριτοι και λοιποὶ ρεαγιάδες. Δηλοποιεῖται ὑμῖν, ὅτι ἐπειδὴ και

¹ Α. Ζ. Μάμουκα, Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, τ. ΙΑ', σ. 320.—Ι. Α. Καποδίστρια, Ἐπιστολαί, τ. Δ', σ. 395.

² Τὸ ἔγγραφον, ἐπὶ μεμβράνης ὄν, ἀπόκειται ἐν ἀρχετύπῳ παρὰ τῷ γράφοντι.

καθὼς σᾶς γράφομεν μὲ ξεχωριστὸν πουγιουρουλδί μας οἱ Ἄνδριῶται ἔκαμαν σικιαγέτι καὶ παράπονα κατὰ τοῦ διορισθέντος καὶ ἐπὶ τοῦ νῦν τρέχοντος 1236 ἔτους κοτζάμπαση Μιχαὴλ Βασιλείου Καίρη ὡς ἀδίκου, διὰ τοῦτο ὁ μὲν εἰρημένος Μιχαὴλ Βασιλείου Καίρης ἔγινεν ἄζλι¹ καὶ ἐδιώχθη ἀπὸ τὸ κοτζαμπασιλίκι, ὁ δὲ Μιχαὴλ Λορέντζου Καίρης, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὅλοι οἱ κάτοικοι εἶναι εὐχαριστημένοι, διωρίσθη κοτζάμπασης καὶ στέλλεται μὲ ἀνθρωπὸν μας μπουπασίρη τὸν Μεχμέτ Ραγήπ ἀγᾶ. Ἀπαιτεῖται λοιπὸν παρ' ἡμῶν κατὰ τὸ πουγιουρουλδί ὥστε ὁ πρῶην κοτζάμπασης νὰ ἐξωσθῆ καὶ νὰ κατασταθῆ ἀντ' αὐτοῦ κοτζάμπασης ὁ Μιχαὴλ Λορέντζου Καίρης, καὶ ἀφοῦ μὲ τὸ μέσον σας καὶ μὲ τὸ μέσον τοῦ μπουπασίρη ὁ εἰρημένος καθίσῃ εἰς τὸ κοτζαμπασιλίκι, ὁ μπουπασίρης νὰ ἐπιστρέψῃ μίαν ὥραν προτῆτερα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ θεωρηθῆ ὁ λογαριασμὸς τοῦ πόσα ἐσύναξε καὶ πόσα ἐξώδευσεν ὁ παυθεὶς κοτζάμπασης, ἅμα ὅπου φθάσῃ ὁ νέος κοτζάμπασης θέλετε προθυμοποιηθῆ εἰς τὸ νὰ θεωρηθῆ ὁ λογαριασμὸς τοῦ πόσα ἐσύναξε καὶ πόσα ἐξώδευσεν ὁ εἰρημένος κοτζάμπασης τόσον μὲ τὸ μέσον σας ὅσον καὶ μὲ τὸ μέσον τοῦ νέου κοτζάμπαση. Διὰ τοῦτο γράφεται καὶ στέλλεται τὸ παρὸν πουγιουρλδί, τὸ ὁποῖον ἅμα ὅπου φθάσῃ θέλετε φερθῆ ἀπαραλλάκτως ὡς προστάττεσθε, ἀπεχόμενοι παντὸς ἐναντίου κινήματος.

1236, Ρεββὶ οὐλ - ἀχήρ, 13.

Τὸ ἔτος 1236 τῶν Ὀθωμανῶν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ καθ' ἡμᾶς 1820.

Ὁ κοτζάμπασης διώριζεν εἰς τὸ Ἐπάνω Κάστρον, τὸν Ἀμόλοχον καὶ τὸ Ἄρνᾶ ἐπιτρόπους, ἓνα εἰς ἕκαστον τῶν τριῶν τούτων μεγάλων διαμερισμάτων τῆς νήσου, καθ' ὑπόδειξιν τῶν κατοίκων· εἷς τινὰς μάλιστα ἔξαιρετικὰς περιστάσεις ὁ ἐπίτροπος τοῦ Ἀμολόχου, κατόπιν κοινῆς τῶν κατοίκων ἀναφορᾶς συνεπεῖα διαφωνίας πρὸς τὸν κοτζάμ-

¹ Ἐπαύθη.

πασην, διοριζετο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ὑπήγετο μὲν πάντοτε καὶ ὁ οὕτω διοριζόμενος ἐπίτροπος ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ κοτζάμπαση, ἀλλὰ δὲν ἀπελύετο ὑπ' αὐτοῦ εἰμὴ μόνον ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνωτέρας ἀρχῆς, ἣ ὁποία εἶχε διορίσει αὐτόν. Καὶ τὸ Κάτω Κάστρον, ἐν ᾧ ἤδρευεν ὁ κοτζάμπασης, εἶχεν ἰδικόν του ἐπίτροπον, καὶ ἐνίοτε μάλιστα δύο τοιούτους χρησιμοποιοῦμένους ὡς βοηθοὺς τοῦ κοτζάμπαση.

Διῶριζε πρὸς τούτοις ὁ κοτζάμπασης καὶ ἓνα *γραμματικὸν* εἰς ἕκαστον τῶν τεσσάρων διαμερισμάτων τῆς νήσου. Ὁ τοῦ Κάτω Κάστρου ἐλέγετο *μεγάλος γραμματικός*, οὗτινος ὁ ἐτήσιος μισθὸς ἐν ἔτει 1807 ἀνήρχετο εἰς 500 γρόσια¹. Ἐκ τῶν τοιούτων μεγάλων γραμματικῶν ἀνεδεικνύοντο πολλάκις οἱ κοτζαμπάσηδες. Ἦσαν δὲ τὰ καθήκοντα τῶν γραμματικῶν νὰ περιέρχωνται τὰ χωρία πρὸς καταγραφὴν τῶν ἐχόντων ἡλικίαν διὰ *χαράτζι*, νὰ καταστρώνωσι τὸ καθολικὸν κατ᾿ ἄστυχον ἢ *δεφτέρι* καὶ νὰ εἰσπράττωσι τὸ αὐθεντικὸν *μάλι μινί*. Οἱ γραμματικοὶ τοῦ Ἐπάνω Κάστρου, τοῦ Ἄρνᾶ καὶ τοῦ Ἀμολόχου, εἰσπράττοντες τοὺς φόρους παρέδιδον αὐτοὺς εἰς τὸν γραμματικὸν τοῦ Κάτω Κάστρου, «ὡς κάσαν μεγάλην ὄντα», καὶ οὗτος πάλιν εἰς τὸν κοτζάμπασην, λαμβάνων παρ' αὐτοῦ ἐξοφλητικόν. Ἀπεστέλλοντο δὲ πρὸς τὸν κοτζάμπασην ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων διάφορα δῶρα, ἅτινα ἐπεβάρυνον τὸ κοινόν².

Ἐνιοὶ τῶν ἐπιτρόπων καὶ τῶν γραμματικῶν, ἐκ συνεννόησεως ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πρὸς τὸν κοτζάμπασην, ἐξετραχηλίζοντο, ρευστὴν μάλιστα ἔχοντες τὴν συνείδησιν, εἰς παντοίας καταπιέσεις καὶ καταχρήσεις εἰς βάρος τῶν ταλαιπώρων ραγιαδῶν. Περὶ τῶν καταχρήσεων τούτων σφίζεται παρὰ

¹ Τὸ τουρκικὸν γρόσιον ἐν ἔτει 1807 ἰσοδυνάμει πρὸς ἓν χρυσοῦν γαλλικὸν φράγκον καὶ 20^ο/_ο.

² Βλ. Δ. Π. Πασχάλη, Χρονικὰ καὶ Ἱστορικὰ Σημειώματα ἐκ τῶν ἐν τῇ νήσῳ Ἄνδρῳ χειρογράφων κωδίκων καὶ τῶν παραφύλλων παλαιῶν ἐντύπων βιβλίων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1193 μέχρι τοῦ 1853, ἐν Ἀθήναις 1930, σ. 20, 28, 31, 33, 35 κ.έ.

τῷ γράφοντι ἡ ἐξῆς ἀνέκδοτος ἀναφορὰ τῶν προκρίτων καὶ ἱερέων τοῦ Ἐπάνω Κάστρου, ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Ἰουσοῦφ ἐφένδην, κεχαγιαῖν τῆς ὑφ' ἣν ὑπήγετο τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ Ἄνδρος Σάχ Σουλτάνας:

« Ἐνδοξότατε καὶ μεγαλοπρεπέστατε Ἰουσοῦφ ἐφέντη, σουλτὰν τζαχαγιασῆ τῆς ὑψηλοτάτης κυρίας Σάχ Σουλτάνας, τὴν ἐνδοξότητά σου δουλικῶς προσκυνοῦμεν ἡμεῖς οἱ ταπεινοὶ σκλάβοι σου.

» Ἡ χρεία καὶ ἀνάγκη μᾶς παρακινᾷ, καὶ ἐλπίζοντας εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν σου, εἰς τὸ νὰ σοῦ φανερώσωμεν τὸν πόνον μας μὲ τὸ δουλικόν μας, καὶ παρακαλῶντας ἀγκαλὰ τὸν θεὸν νυκτὸς καὶ ἡμέρας διὰ νὰ αὐξάνῃ τὸ ντουβλέτι σου ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν καὶ ἀπὸ τιμῆς εἰς τιμὴν ἀμὴν. Ἡ ἀνάγκη τῆς πενίας μᾶς ἐβίασε καὶ μᾶς βιάζει εἰς τὸ νὰ σοῦ φανερώσωμεν καὶ ἐγγράφως τὰ ὅσα ἀδίκως καὶ παρὰ λόγως μᾶς ἔχει παρμένα ὁ γραμματικὸς Ἀντωνάκης Καμπάνης εἰς τὰ τεφτέρια τοῦ γραμματικίου του ἔξω ἀπὸ τὰ διορισμένα ὁποῦ τυχαίνουν διὰ νὰ σκουδέρουν κατὰ τοῦ τόπου τὴν συνήθειαν, καὶ εἰς τοῦτο δὲν ἔμεινεν καὶ εἰς ἡμᾶς καμμία παραμικρὰ τιμὴ, ἐπειδὴ ἀφ' οὗ θὲ νὰ στρωθῆ τεφτέρι δὲν κάμνει σὺναξιν κατὰ τὴν παλαιὰν συνήθειαν, ἀλλὰ συναίξει κάποιους λωλοῦς, οἱ ὁποῖοι ὄντας μεθυσμένοι ἀπὸ αὐτὸν δὲν μᾶς ἀφήνουν νὰ ὀμιλήσωμεν ἐκεῖνο ὁποῦ ἦτον παλαιὰ συνήθεια τοῦ χωρίου μας καὶ τὸ δίκαιον χωρὶς φιλοπροσωπίαν, καὶ σοῦ φανερώνομεν ὡς δοῦλοι σου πιστοὶ τὸ χάλι μας καὶ τὸ τί τραβοῦμε διὰ νὰ μᾶς εὐσπλαγχνισθῆς, ἀγκαλὰ καὶ σοῦ ἐφανερώσαμεν ὅτι εἴμεθα εὐχαριστημένοι διὰ νὰ συναχθῆ τὸ ἐμιρὶ καὶ νὰ μὴν γείνη καμμία σύγχυσις, καὶ δεόμεθα τὸν θεὸν νὰ σοῦ χαρίξῃ χρονοὺς καὶ μένομεν πιστοὶ εἰς τὸ ντοβλέτι σου.

1781, νοεμβρίου 22.

στάθης καμπάνης
σταματέλος καμπάνης
γιανούλης κουμαριανὸς

ἀλέξανδρος μπίστης
Ἰω΄. καμπανάκης
νικόλαος γραμματικός

δημήτριος καμπάνης	μιχάλης κρισέντζιος
σταματέλος ντελαγραμμάτικας	παπᾶ αὐγουστῆς μανθέας
νικόλαος καμπάνης	π' γεωργάκης κοντός
περάκης ντελαγραμμάτικας	π'' νικολὸς ντελαγραμμάτικας [†]

Ὁ κοτζάμπασης ἐνήργει περιστοιχιζόμενος ὑπὸ συμβουλίου προκρίτων. Τὸ συμβούλιον τοῦτο ἔκαλεῖτο ἐν Ἑλλάδι *Γεροντοκρισία*. Ὁσάκις δ' ἐπρόκειτο περὶ ζητημάτων σπουδαιοτέρων συνεκάλει καὶ γενικὰς τῶν κατοίκων συνελεύσεις (μάζωμα). Ἐκάνονιζε δὲ τὸν τρόπον τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων *στρώων τεφτέρι*, ἦτοι συντάσων λεπτομερῆ προὔπολογισμὸν τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς νήσου. Ἄλλ' εἰς ἔξαιρετικὰς περιστάσεις ἠδύνατο νὰ κάμῃ καὶ ἔκτακτα, ἦτοι μὴ προβλεπόμενα ἔξοδα, τὰ ὁποῖα κατόπιν καθυπέβαλεν εἰς τὴν παρ' αὐτῷ Γεροντοκρισίαν πρὸς ἔγκρισιν.

Δὲν περιοριζέτο δ' ἡ ἔξουσία τῶν κοτζαμπάσηδων εἰς ζητήματα μόνον τὴν διοίκησιν τῆς κοινότητος ἀφορῶντα, ἀλλ' ἐπέξετείνετο καὶ εἰς ὑποθέσεις δικαστικῆς φύσεως. Ἐτοίμω δ' κοτζάμπασης εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κρίνῃ ὅλας τὰς τοῦ κοινοῦ δικαίου ὑποθέσεις τῶν ραγιάδων τῆς ἐπαρχίας του καὶ νὰ ἐκδίδῃ ἀποφάσεις ἐπ' αὐτῶν. Καὶ ἂν εὐχαριστοῦντο ἀμφοτέρωθεν τὰ μέρη, καμμία τουρκικὴ ἔξουσία δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς ὑποθέσεως. Ἀκόμη καὶ οἱ ἐν φυλακῇ καθειργμένοι χριστιανοὶ ἠδύναντο νὰ προστρέξωσιν εἰς τὸν κοτζάμπασην διὰ νὰ τύχῃσιν τῆ μεσολαβήσει του τῆς ἀπελευθερώσεώς των ἢ τῆς ἀναψηλαφήσεως τῆς ὑποθέσεως δι' ἣν καθειρῆθησαν. Πρὸς τοῦτοις ἐδίκαζε καὶ ἐξωμάλυνε καὶ πάσης ἄλλης φύσεως μικρὰς διαφορὰς τῶν συμπολιτῶν του καὶ ἐπέβαλλεν ἀναλόγους τιμωρίας. Ἡ συνηθεστέρα ποινὴ ἦτο ὁ διὰ τοῦ φάλαγγα εἰς τὰ πέλματα τῶν ποδῶν ραβδισμός, ὁ ὁποῖος ὅμως ὄχι σπανίως καθίστα τὸν τιμωρούμενον ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀνάπηρον. Ὁ μᾶς

[†] Τὸ ἔγγραφον ἀπόκειται παρὰ τῷ γράφοντι, παραληφθεισῶν ἐξ αὐτοῦ τῶν ἀνορθογραφιῶν.

κοιζάμπασης τῆς Ὑδρας Γεώργιος Βούργαρης, ἐνῶ ἐπέβλεπεν αὐτοπροσώπως τὴν ἐκτέλεσιν ποινῆς ἑκατὸν ραβδισμῶν εἰς τοὺς πόδας, ἦν ἐπέβαλεν εἰς τὸν ἴδιον ἀδελφόν του, διότι οὗτος παρέβη ἀστυνομικὴν τινα διάταξιν, τῷ μετεδόθη ἡ πληροφορία ὅτι ἡ ἐπίτοκος σύζυγός του ἐγέννησεν υἱόν, τὸν κατόπιν πλειστάκις διατελέσαντα πρωθυπουργὸν Δημήτριον Βούλγαρην. Ὁ τιμωρούμενος ἀπήγειλεν αὐτοσχεδιάσας ἀμέσως τοὺς ἐξῆς στίχους:

Ἀδελφὲ καπετὰν Γεώργη
 χάρισέ μου τὴ ζωὴ
 νὰ σοῦ πῆ ὁ κόσμος ὅλος
 νὰ σοῦ ζήσῃ τὸ παιδί.

Ἄλλ' ὁ χάριν τοῦ κοινοῦ παραδειγματισμοῦ ἀμείλικτος καὶ πρὸς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν Ὑδραῖος κοιζάμπασης διέταξεν ἀδυσωπῆτως νὰ ἐξακολουθήσῃ ὁ ραβδισμός. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο ὁ ἀδελφός του ν' ἀπομείνῃ μὲν χωλὸς καθ' ὅλην τὴν ζωὴν, ἀλλ' οὐδεὶς νὰ τολμήσῃ ἐφεξῆς νὰ διαταράξῃ τὴν τάξιν.

Ἀντεπροσώπευε δ' ὁ κοιζάμπασης τὴν κοινότητα εἰς τὰς πρὸς τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν σχέσεις της, ἐνήργει μετ' ἄλλων ἀρμοδιῶν προσώπων τὴν ἐκτίμησιν τῆς φορολογικῆς δυνάμεως ἐκάστου μέλους τῆς κοινότητος καὶ τὴν κατανομὴν τῶν φορολογικῶν βαρῶν, ἀγγαριῶν, καταλυμάτων, τροφοδοσιῶν, ὡς καὶ τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων, τοὺς ὁποίους αὐτὸς ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ προκαταβάλλῃ εἰς τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν ἅμα τῇ ἀναλήψει τοῦ ἀξιώματός του.

Καμμία ἐπιβολὴ ἢ εἴσπραξις φόρου δὲν ἠδύνατο νὰ ἐνεργηθῇ χωρὶς τὴν ἄδειαν καὶ γνώμην τοῦ κοιζάμπασου. Ἡ πρὸς τοὺς Τούρκους σχέσις του εἶχε μέγα κύρος. Πᾶσα δὲ οἰαδήποτε ἀναφορὰ ἔπρεπε διὰ μέσου τοῦ κοιζάμπασου νὰ ὑποβληθῇ πρὸς τὴν τουρκικὴν ἀρχήν. Καὶ εἰς κανένα ἄλλον δὲν ἐχρεώσεται ὁ κοιζάμπασης τῆς Ἄνδρου νὰ δώσῃ λόγον τῆς διοικήσεώς του παρὰ εἰς τὸν κεχαγιάν τῆς σουλτανίδος, τῆς ὁποίας ἡ Ἄνδρος ἦτο ἰσόβιον τιμάριον (μαλικιανές), καὶ ἀφ' οὗ ἀπέθανεν αὕτη, εἰς τὸν Τοῦρκον μεγα-

πιάνᾳ, παρ' οὗ προνομιακῶς ἐξηρτᾶτο ἡ νῆσος. Εἰς τοῦτον δὲ μόνον ἀπέκειτο τὸ δικαίωμα νὰ τιμωρήσῃ τὸν κοιζάμπασην ἢ νὰ ἀνταμείψῃ αὐτόν.

Εἰς τὰς κοινῶν συμφέροντος σημαντικὰς ὑποθέσεις ὁ κοιζάμπασης, πρὶν ἢ προβῆ ἑἰς τὴν λῆψιν οἰασδήποτε ἀποφάσεως, ἔπρεπε νὰ λάβῃ προηγουμένως καὶ τὴν γνώμην τῆς Γεροντοκρισίας, ἣτοι τῶν προκρίτων τῶν ἀποτελούντων παρ' αὐτῷ οἰονεὶ γνωμοδοτικὸν συμβούλιον. Κατ' ἔκπαιαι δὲ κρατοῦν ἔθος, συνεκάλει ὁ κοιζάμπασης ἀπαξ τοῦ ἔτους τοὺς γέροντας καὶ προεστῶτας, καὶ ἐξ ἐκάστου χωρίου δύο ἐκ τῶν προκρίτων, ὅπερ ἐλέγετο **Σύναξις**, καὶ ἔγραφον τὰ **τεμεσούτια**¹, ἅτινα ὑπέγραφον οἱ ἐξ αὐτῶν γινώσκοντες γράμματα.

Ὁ κοιζάμπασης, πλὴν τῶν ὡς εἴρηται καθηκόντων του καὶ τῆς ὑποχρεώσεως νὰ μεριμνᾷ περὶ τῆς τάξεως καὶ ἀσφαλείας, εἶχε καὶ καθήκοντα τιμητοῦ, κολάζων ἀμειλίκτως πᾶσαν ἀνήθικον παρεκτροπὴν καὶ ἐκδίδων αὐστηροτάτας διατάξεις κατὰ τῆς πολυτελείας². Μεγίστην δ' οἱ κοιζαμπάσηδες κατέβαλον προσπάθειαν διὰ τὴν διατήρησιν ἀθίκτων τῶν ἐθίμων, ὅμοια περίπου κατὰ τοῦτο πράττοντες τῶν παλαιῶν τῆς Ῥώμης κησόρων, οἵτινες ἀγρύπνως ἐπέβλεπον εἰς τὴν ἀκριβῆ τῶν ἐθίμων διαφύλαξιν. Καὶ εὐλόγως· διότι «ὑπάρχουσι παραδείγματα, λέγει ὁ Μοντεσκιού, χειρότερα τῶν ἐγκλημάτων, καὶ περισσότερα κράτη ἐχάθησαν διὰ τὴν τῶν ἐθίμων παρὰ διὰ τὴν τῶν νόμων παραβάσιν»³.

Ὁ κοιζάμπασης ἦτο ὁ πραγματικὸς διοικητὴς τῆς Ἄνδρου, διότι ὁ ἀγᾶς, ὁ ὁποῖος συνωδεύετο καὶ ὑπὸ μικροῦ ἀριθμοῦ Τούρκων στρατιωτῶν, οὐδὲν συνήθως ἐξετέλει καὶ εἰς οὐδεμίαν προέβαινεν ἐνέργειαν ἄνευ τῆς ὑποδείξεως ἢ τῆς προη-

¹ Ἀποφάσεις.

² Πρβλ. Ἄντωνίου Λιγνοῦ, Ἀρχεῖον τῆς Κοινότητος Ὑδρας, τ. Δ', σ. 262 καὶ τ. Ε', σ. 151 καὶ 152.

³ «Il y a d'exemples pires que les crimes, et plus d'États ont péri parce qu'ont a violé les mœurs que parce qu'on a violé les lois». Montesquieu, Considérations sur les causes de la grandeur et de la décadence des Romains.

γουμένης συγκαταθέσεως τοῦ κοτζάμπαση, ἀπέβλεπε δὲ ἡ παραμονή του ἐν τῇ νήσῳ μᾶλλον εἰς τὴν τήρησιν τῆς ἐπικυριαρχίας τοῦ σουλτάνου ἢ εἰς ἄλλην τινὰ πραγματικὴν ἐξουσίαν, διότι ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἀπειχε πάσης ἀναμίξεως εἰς τὰ τῆς διοικήσεως τῆς νήσου καὶ δὲν ἐπενέβαινε ἢ μόνον εἰς ἐξαιρετικὰς περιστάσεις ἢ ὁσάκις προεκαλεῖτο πρὸς τοῦτο ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐντοπίων. Κρίνων τις, λέγει ὁ σύγχρονος ἄββᾶς Δελλαρόκας, ἐκ τῆς μορφῆς τοῦ εἰς τὰς νήσους διοικητικοῦ συστήματος, ἤθελε πιστεύσει ὅτι αὐταὶ εἶναι μικραὶ δημοκρατίαι φόρου ὑποτελεῖς εἰς τὴν Τουρκίαν¹. Δικαίως δὲ ἡ τῶν κοινοτήτων διοίκησις ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐκίνησε τὸν θαυμασμόν καὶ ἄλλων καὶ δὴ τοῦ μεγάλου αὐτῶν ἱστορικοῦ Αὐγουστίνου Θιερρού.

Συνέβαινε ὅμως ἐνίοτε ὁ ἀγᾶς, δυσήνιος ὢν, νὰ ἐνεργῇ αὐτοβούλως καὶ μάλιστα καὶ νὰ ἀντιστρατεύεται τὸν κοτζάμπασην τῇ ὑποκινήσει τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων του. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ θέσις τοῦ κοτζάμπαση καθίστατο δύσκολος καὶ ἠναγκάζετο οὗτος νὰ καταφύγῃ εἰς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἰσχυροὺς προστάτας του καὶ ἰδίως τὸν ἐκεῖ κατοῦν κεχαγιᾶν τῆς Ἄνδρου, δι' οὗ κατώρθωνε τὴν ἀνάκλησιν τοῦ ἀτιθάσσου ἀγᾶ καὶ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ δι' ἄλλου περισσότερον πειθηνίου καὶ συμβιβαστικοῦ, κατόπιν μάλιστα ὀδηγιῶν τὰς ὁποίας ἐλάμβανεν οὗτος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἐνισχυομένων καὶ διὰ τῶν πολυειδῶν περιποιήσεων καὶ τῶν ἐκάστοτε παρεχομένων εἰς αὐτὸν ἐκ μέρους τοῦ κοτζάμπαση φιλοδωρημάτων, ἰδίως εἰς παντὸς εἶδους τρόφιμα καὶ ποτά.

Ἐκπροσωπῶν ὁ κοτζάμπασης τὴν νήσον εἰς ὅλας αὐτῆς τὰς σχέσεις εἰσέπρατε τοὺς φόρους, ἐξέδιδε τὰς ἀναγκαίας διαταγὰς πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους τῶν τεσσάρων τῆς νήσου διαμερισμάτων καὶ τοὺς πρωτόγερους τῶν διαφορῶν χωρίων

¹ Abbè Della Rocca, vicaire général de Syra, *Traité complet sur les abeilles etc à Syra, île de l'Archipel, précédé d'un précis historique et économique de cette île*, Paris 1790, τ. 1-3.

καὶ ἐνήργει ἐν γένει πᾶσαν διοικητικὴν πράξιν. Αὐτὸς ἦτο τὸ ὄργανον, δι' οὗ διεβιβάζοντο πρὸς τοὺς κατοίκους αἱ διαταγαὶ τῆς ὀθωμανικῆς ἐξουσίας, αὐτὸς ἐκράτει τὴν ἐπίσημον ἀλληλογραφίαν καὶ τὰ ἀρχεῖα καὶ αὐτὸς παρελάμβανε καὶ ἐξετέλει τὰ φερμάνια τοῦ σουλτάνου καὶ τὰ ἄλλα ἕκασοτε ἐπὶ διαφόρων περιστάσεων ἐκδιδόμενα πουργιουρουλδία.

Ὁ κοτζάμπασης διεξάγων τὰς ὑποθέσεις τῆς δικαιοδοσίας του δὲν συνεννοεῖτο ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπ' εὐθείας μετὰ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, ἀλλὰ διὰ τοῦ αὐτόθι καπουκεχαγιᾶ (ἐπιτρόπου παρὰ τῇ Πύλῃ) τῆς Ἄνδρου, ὅστις ἦτο ἐκ τῶν ἐπισήμων ὁμογενῶν. Διώριζε δὲ τὸν καπουκεχαγιᾶν τῆς Ἄνδρου τὸ πρῶτον μὲν ὁ διευθυντὴς τῶν αὐτοκρατορικῶν ναυπηγείων, ἀντιπροσωπεύων τὴν Σάχ Σουλτάναν, τῆς ὁποίας τιμάριον ἦτο ἡ Ἄνδρος, κατόπιν δέ, θανούσης τῆς Σάχ Σουλτάνας, ὁ δεφτερδάρης τοῦ Ἰράτι Τζεζίτι Χουμαγιούν καὶ τελευταῖον ὁ Ζαρααχανὲ Ἐμίνης, ὅφ' οὗς ὑπήγετο προνομιακῶς ἡ Ἄνδρος. Ὄφειλε δ' ἡ νῆσος νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν διοριζόμενον καπουκεχαγιᾶν αὐτῆς δι' ἐπισήμου ἐγγράφου, ὑποσχομένη νὰ ἐμβάλλῃ ἐγκαίρως εἰς αὐτὸν διὰ τοῦ κοτζάμπασῆ τῆς τοὺς εἰς αὐτὴν ἀναλογοῦντας φόρους. Εἶχε δὲ σπουδαῖα καθήκοντα καὶ σημαντικὴν εὐθύνην ὁ καπουκεχαγιᾶς· διότι αὐτὸς συνυπέγραφε μετὰ τοῦ κοτζάμπασῆ τὰ χρεωστικὰ ὁμολογα τὰ παραδιδόμενα ἐν Κωνσταντινουπόλει διὰ τοὺς ἔτησίους φόρους, τοὺς ὁποίους ἡ νῆσος ὑπεχρεοῦτο νὰ καταβάλλῃ, ὑπέσχετο δὲ ἀλληλεγγύως μετὰ τοῦ κοτζάμπασῆ νὰ πληρώσῃ τὰ ἐν αὐτοῖς ἀναγραφόμενα ποσὰ εἰς τὴν καθοριζομένην δι' ἕκαστον τούτων προθεσίαν. Ὅλων δὲ τῶν χρεωστικῶν τούτων ὁμολόγων κατάλογον συνέταττεν ὁ καπουκεχαγιᾶς καὶ ὑπεγράφετο εἰς αὐτὸν ὁ κοτζάμπασης, ὑποσχόμενος νὰ καταβάλλῃ ἐμπροθέσμως, εἰς ἐναντίαν δὲ περίστασιν νὰ πληρώνῃ τόκον, δι' ὅσας δὲ προπληρωμὰς (πεσινάτα) εἶχε κάμει ὁ καπουκεχαγιᾶς τῷ ἔδιδεν ὁ κοτζάμπασης ὁμολόγον, δι' οὗ ὑπέσχετο νὰ τῷ ἐμβάσῃ ταύτας μετὰ τὴν εἰς Ἄνδρον ἐπιστροφὴν του, πληρώνων ὡσαύτως καὶ τὸν τόκον τῆς ὑπερημερίας. Καπουκεχαγιαῖδες τῆς Ἄνδρου διετέλεσαν ὁ Ἰάκωβος Ἀργυ-

ρόπουλος¹, ὁ Μπατῆκος Λαπιέρος (1789 καὶ 1790), ὁ Νικόλαος Λογοθέτης Καστρινὸς (1799, 1804, 1806, 1807), ἐν ἔτει δὲ 1820 ὁ χατζῆ Παναγὸς Θεοδοσίου, ὅστις κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρώτων ἐν Κωνσταντινουπόλει θυμάτων τῆς τουρκικῆς θηριωδίας².

Ἡ ὑποχρέωσις, τὴν ὁποίαν, ὡς εἵπομεν ἀνωτέρω, ἀνελάμβανεν ὁ κοτζάμπασης δίδων ἐπ' ὄνόματί του χρεωστικὰ ὁμόλογα εἰς τὸν καπουχεγαγιᾶν διὰ τὴν πληρωμὴν τῶν ἐτησίων φόρων καὶ διὰ τὰς προπληρωμάς, σκοπὸν κυρίως εἶχε νὰ προλαμβάνη πᾶσαν τυχὸν ἀμέλειαν, ἀδιαφορίαν ἢ καὶ δυστροπίαν τοῦ κοτζάμπαση, ὅστις ἦτο ἐνδεχόμενον μετὰ τὴν εἴσπραξιν νὰ μὴ ἐμβάσῃ τὰ χρήματα πρὸς ἐξόφλησιν τοῦ χρέους τῆς νήσου, ἀλλὰ νὰ χρησιμοποιήσῃ ταῦτα εἰς ἄλλας τυχὸν ἀνάγκας αὐτῆς. Διὰ τοῦ μέτρου τούτου καταρθώθη νὰ μὴ ἔγῃ κανὲν χρέος, διότι, ἅμα ὁ κοτζάμπασης εἰσέπραττε τοὺς φόρους, ἢ νῆσος ἐθεωρεῖτο ἐντελῶς ἀπηλλαγμένη ἀπὸ πᾶσαν περὶ τούτου ὑποχρέωσιν καὶ ὑπόλογος ἦτο μόνος ὁ κοτζάμπασης καὶ ἡ περιουσία του. Καὶ δὲν ὑπάρχει παράδειγμα κοτζάμπαση μὴ ἀποτίσαντος ἐγκαίρως καὶ εἰς τὸ ἀκέραιον τὰς φορολογικὰς ὑποχρεώσεις τῆς νήσου. Εἰς τοῦτο δ' ὀφείλει καὶ τὴν πλήρη οἰκονομικὴν καταστροφὴν του ὁ προτελευταῖος κοτζάμπασης τῆς Ἄνδρου Μιχαὴλ Βασιλείου Καῖρης, διότι προκαταβαλὼν ἕξ ἰδίων τοὺς φόρους τῆς νήσου ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ὀλίγον ὕστερον παυθεὶς πρὶν ἢ προλάβῃ λόγῳ τῆς ἐκραγείσης ἐπαναστάσεως νὰ **στρώσῃ**

¹ Βλ. περὶ αὐτοῦ [*Ἰω. Ἰσιδωρίδου Σκυλίτση*], Ἰάκωβος Ἀργυρόπουλος (μετ' εἰκόνας του), ἐν τῷ ἐν Παρισίοις ἐκδιδομένῳ περιοδικῷ Ἐμυρία "Ὅσα», ἔτ. Β' (1869), σ. 188·190.— *Σπυρ. Π. Λάμπρου*, Ἀργυροπούλεια, ἐν Ἀθήναις 1910. Ὁ πλειστάκις ἐκλεγείς βουλευτὴς Ἄνδρου καὶ πληρεξούσιος εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις τῷ 1862 συνελθοῦσαν Β' τῶν Ἑλλήνων Ἐθνικὴν Συνέλευσιν Νικόλαος Α. Μαυροκορδάτος ἦτο ἐκ μητρὸς ἕγγονος τοῦ Ἰακώβου Ἀργυροπούλου, πατρὸς τοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ καθηγητοῦ τοῦ Διοικητικοῦ Δικαίου καὶ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν διατελέσαντος Περικλ. Ἀργυροπούλου.

² *Ν. Σπηλιάδου*, Ἀπομνημονεύματα, τ. Α', Ἀθήνησι 1851, σ. 98.

τεφτέρι, τουτέστι νὰ συντάξῃ τοὺς φορολογικοὺς καταλόγους καὶ νὰ εἰσπράξῃ τοὺς προκαταβληθέντας ὑπ' αὐτοῦ φόρους, ἀπώλεσεν ὀλόκληρον τὴν περιουσίαν του, ἀπομείνας πένης καὶ ἀνέστιος μέχρι τοῦ μετὰ πολλὰ ἔτη ἐπελθόντος θανάτου του.

Ἄλλὰ πλὴν τῶν φόρων ὁ κοιζαμπασῆς παρεῖχε καὶ ἰδιαιτέρον χρηματικὸν δῶρον εἰς τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς Σάχ Σουλτάνας σημαντικῆς ποσότητος. Ἔτσι κατὰ χρεωστικὸν ὁμολόγον τῆς 16 δεκεμβρίου 1789, οἱ τότε κοιζαμπάσηδες Ἄνδρου Λορέντζος Καΐρης καὶ Γεώργιος Κονδύλης ὑπέσχοντο ὅτι μαζὶ μὲ τὸ ἔμιρὶ τῆς νήσου θὰ ἔστελλον ἰδιαιτέρως καὶ γρόσια 3,000 «πρὸς τὸν ἐνδοξότατον Γιουσούφ ἐφέντην, σουλτὰν κιαχαγιασῆ τῆς ὑψηλοτάτης Σάχ Σουλτάνας». Τὸ χρεωστικὸν δὲ τοῦτο ὁμολόγον ὑπογράφουσι συνυποσχόμενοι, πλὴν τῶν ἀναφερθέντων κοιζαμπάσηδων, καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς ἄρχοντες Μιχαὴλ Λορέντζου Καΐρης, Πέτρος Καΐρης, Νικόλαος Μπίστης, ἐπίτροπος τοῦ Ἐπάνω Κάστρου, ὁ προμνημονευθεὶς γραμματικὸς τοῦ Ἐπάνω Κάστρου Ἀντώνιος Καμπάνης, Σταματέλος Μπίστης, Δημήτριος Πολέμης, Λεονάρδος Ροΐδης, Λεονάρδος Μπίστης, Βασίλειος Καΐρης καὶ Γεώργιος Ντελλαγραμμάτικας.

Τοὺς κοιζαμπάσηδες δριμύτατα χαρακτηρίζουσι καὶ ξένοι καὶ ἡμέτεροι. «Οἱ Ἕλληγες, γράφει ὁ Θόρντων, ἔχουν τοὺς μεγαλυτέρους ἐχθρούς των ἐντὸς αὐτῶν τῶν κόλπων των. Οὗτοι δὲ εἶναι οἱ κοιζαμπάσηδες, Ἕλληγες κυλιόμενοι πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ Τούρκου, φορολογοῦντες δὲ σκληρότατα ἐκεῖνους, τοὺς ὁποίους ὄφειλον ν' ἀγαπῶσι καὶ παρηγορῶσιν. Ἐνεκα τῆς ἀναιδεΐας, τῆς ἀγερωχίας καὶ τῆς ἐξόχως χαρακτηριζούσης αὐτοὺς δουλοφροσύνης ἐχώρισαν ἑαυτοὺς ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Τὸ ἔκφυλον τοῦτο γένος ἔχει ὅλα τὰ ἐλαττώματα τῶν δούλων. Εἰς τὰς ἐκκλησίας κατέχουσι τὴν πρώτην παρὰ τῷ ἐπισκοπικῷ θρόνῳ ἔδραν καὶ ἀναπτύσσοντες φαρισαϊκὴν ὑποκρισίαν μετὰ ὑπεροψίας ἀρέσκονται ἐξαγοράζοντες ἔλεεινὴν πρωτοκαθεδρίαν ἀντὶ τῆς εὐδαιμονίας τῶν συμπατριωτῶν των. Ὑπὸ τὴν μάχαι-

ραν τοῦ Τούρκου ὁ Ἕλλην εἶναι δοῦλος, ὑπὸ τὴν δύναμιν ὅμως τοῦ συμπατριώτου του κοτζάμπαση ἀπογυμνοῦται ὡν ἑκατοντάκις δυστυχέστερος»¹.

Ὁ Οὐίλλιαμ Τζέλλ, γραμματεὺς τῆς ἐν Κωνσταντινούπολει ἀγγλικῆς πρεσβείας, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ταξιδεύσας εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐξ ἀμέσου ἀντιλήψεως γνωρίσας τὴν τότε κατάστασιν τῶν πραγμάτων, γράφει ὅτι οἱ κοτζαμπάσηδες ἦσαν μάλιστα τοῦ λαοῦ καὶ ἀληθεῖς τύραννοι, ὡς καθῆκόν των δ' ἔχοντες καὶ τὴν εἰσπραξίν των φόρων τοῦ δημοσίου εἰσέπραττον παρανόμως παρὰ τῶν ῥαγιαδῶν πάμπολλα, νοσφιζόμενοι ταῦτα. Καὶ διὰ νὰ μὴ ἐνοχλῶνται ἀπὸ τοὺς πασάδες ἐδωροδόκουν αὐτοὺς. Ἀπὸ τὰς παρανόμους δὲ ταύτας εἰσπράξεις καὶ ἄλλας αὐθαιρεσίας των ἐπλούτουν καθιστάμενοι σὺν τῷ χρόνῳ τολμηρότεροι εἰς τὰς παρανομίας καὶ αὐθαιρεσίας των. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ὁ συγκομισθεὶς πλοῦτος καὶ αἱ συνεχιζόμεναι καταχρήσεις καὶ καταπιέσεις των ἐσκανδάλιζον τὸν ἐν Κωνσταντινούπολει πάτριον τοῦ τόπου. Ἡ ἀλαζονεία των προεκάλει τὴν ἀγανάκτησιν τῶν κατοίκων, αἱ δὲ πολυάριθμοι αἰτιάσεις τῶν θυμάτων τῆς ἀπληστίας των παρεῖχον πάντοτε εὐλογον ἀφορμὴν πρὸς τιμωρίαν των. Καὶ ὅταν τὸ ποτήριον τῶν ἀνομιμάτων των ὑπερεπληροῦτο, μαρτυραὶ ποικίλων ἐγκλημάτων δὲν ἔλειπον ἐκ μέρους τῶν ζηλοτύπων Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀδικηθῆ παρ' αὐτῶν, καὶ ὁ ἔνοχος ἐξέπιπτε τῆς ἀρχῆς, ἐξωρίζετο συχνὰ καὶ οὐχὶ σπανίως καὶ ἐθανατοῦτο κατὰ τρόπον, ὁ ὅποιος φαίνεται μὲν εἰς ἓνα ξένον αὐθαίρετος, δὲν ἦτο ὅμως καὶ ἀδικαιολόγητος. Δὲν περιορίζεται δ' εἰς γενικότητος ὁ Ἄγγλος διπλωμάτης, ἀλλὰ συγκεκριμένως ἀναφέρει καὶ ὀνόματα κοτζαμπάσηδων πλουτησάντων, κατὰ τὴν ἰδίαν ὁμολογίαν των, ἐξ ἀρπαγῶν καὶ ἐκβιασμῶν ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας των. Ὁ Τζέλλ γράφει, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀναμεταξύ των ἔλεγον ὅτι τρεῖς ἦσαν αἱ πληγαὶ

¹ Th. Thornton, État actuel de la Turquie, τ. Β', Paris 1812, σ. 437.

τοῦ τόπου των, οἱ ἐπίσκοποι (πρῶτοι οὗτοι), οἱ κοτζαμπάσηδες (δεύτεροι) καὶ οἱ Τοῦρκοι τελευταῖοι! ¹.

Αὐστηρότατα γράφει κατὰ τῶν κοτζαμπάσηδων καὶ ὁ Πουκεβίλ ², ἀμελικτος δὲ κατ' αὐτῶν εἶναι καὶ ὁ Ἄγγλος ἱστορικὸς Γεώργιος Φίνλεϋ, ἄριστα γινώσκων τὰ καθ' ἡμᾶς ἐκ τῆς μακρᾶς αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι διαμονῆς.

³ Ἀλλὰ καὶ τῶν ἡμετέρων, τῶν μετὰ κύρους δυναμένων νὰ ἀποφανθῶσιν, αἱ περὶ κοτζαμπάσηδων κρίσεις εἶναι ἐπίσης δυσμενέσταται. Ὁ Γεώργιος Κουντουριώτης ἐν ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν Ἀδαμάντιον Κοραῆν γράφει, ὅτι οἱ προεστώτες μῆτε κατὰ θεωρίαν μῆτε κατὰ πράξιν ἐγνώρισάν ποτε τὴν δικαιοσύνην ³. Εἰς τὴν ἰδίαν δ' ἐπιστολὴν ὀνομάζει τοὺς ἰδίους «*τουρκοπροεστώτας*». Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης εἰς τὰς ἐκδοθείσας τῷ 1821 προκηρύξεις του ἐχαρακτήριζε τοὺς προεστώτας ὁμοίους τῶν Τούρκων καὶ ἀξίους τοῦ μίσους τοῦ πάσχοντος λαοῦ ⁴. Αὐτὸς δ' ὁ Καποδίστριας τοὺς κοτζαμπάσηδες ὠνόμαζε «*Τούρκους φέροντας ὄνομα χριστιανῶν*» ⁵. Τίποτε χαρακτηριστικώτερον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἢ οἱ λόγοι ἐνὸς τῶν ἰσχυροτέρων κοτζαμπάσηδων τῆς Πελοποννήσου, τοὺς ὁποίους εἶπε πρὸς τινὰ τῶν φιλελλήνων, ὅστις καὶ τοὺς ἀναφέρει εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματά του. Σφετερισθεῖς, γράφει οὗτος, τὸν οἶκον γείτονός του γεωργοῦ, καὶ ἐμοῦ μεσολαβοῦντος νὰ τὸν ἐπιστρέψῃ, ἐζήτηε νὰ μὲ καταπέσῃ ὅτι ἐδικαιοῦτο νὰ τὸν σφετερισθῇ. Τότε ἐγὼ εἶπον πρὸς αὐτόν: «Ἐὰν ἦτο ἰδικός σας, διατί δὲν τὸ ἀποδεικνύετε νομίμως καὶ δὲν ἀπαιτεῖτε αὐτὸν διὰ τοῦ δικαστηρίου;»

— Ἐγὼ νὰ ὑπάγω εἰς τὸ δικαστήριον; ἀπεκρίθη ὁ κο-

¹ William Gell, Narrative of a journey in the Morea, London, 1823, σ. 68.

² Pouqueville, Voyage en Morée etc., τ. Α', σ. 237.

³ Π. Μ. Κοντογιάννη, Ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι Κοραῆ καὶ πρὸς Κοραῆν ἐν «Χιακοῖς Χρονικοῖς», τευχ. Ε', ἐν Ἀθήναις 1923.

⁴ Σπ. Τρικούπη, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Β', σ. 81 ἐκδ. Γ' (ἐν Ἀθήναις, 1888).

⁵ Σπ. Τρικούπης, ἐνθ. ἀν., τ. Δ', σ. 215.

τζάμπασης, εἷς ἀνὴρ τῆς θέσεώς μου νὰ γίνῃ ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ἴσος μ' ἓνα τέτοιον παληάνθρωπον;

Τοιαῦται ἦσαν αἱ ἰδέαι τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων περὶ δικαιοσύνης ἐν μέσῳ λαοῦ, ὅστις ἐξερχόμενος τῆς δουλείας τοῦ Σουλτάνου εἶχε πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Καποδιστριαίου ἑκατὸν ὁμοίους χριστιανούς τυράννους.

Πολλὴ δ', ὡς γνωστόν, ἦτο καὶ τοῦ ἰδίου τοῦ Κοραῆ ἡ ἀγανάκτησις καὶ ἀπέχθεια κατὰ τῶν κοτζαμπάσηδων, τῶν ὁποίων τὸν χαρακτῆρα πλειστάκις ἐστιγματίσεν καὶ ἀπεικό- νισε διὰ τῶν μελανωτέρων χρωμάτων¹.

Ἐν τούτοις, δίκαιον εἶναι νὰ μὴ παρίδωμεν καὶ τὰς ὄχι ἀσημάντους ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας πολλοὶ ἐκ τῶν κοτζαμπάσηδων προσέφερον κατὰ τὴν ἀλησμόνητον ἐκείνην περί- οδον τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου. Οὐδεὶς ποτε ἄρχων εἶχε τη- λικαύτην εὐθύνην καὶ τοσοῦτον ὑπεράνθρωπα βάρη ὅσα εἶχον οὗτοι ὡς ἀντιπρόσωποι τῶν ὑπὸ τοὺς Τούρκους δου- λευουσῶν κοινοτήτων. Πρὸς τοὺς Τούρκους ὄφειλον νὰ εἶναι ὑποχρεωτικοί, θωπευτικοί, φαιδροί, εὐπειθεῖς, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἀξιοπρεπεῖς πρὸς τὸν κλῆρον εὐλαβέστατοι, ἀλλὰ συγχρόνως ἐπιφυλακτικοί πρὸς τὸν λαὸν προσταευ- τικοί, συμβουλευτικοί, παραμυθητικοί, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ

¹ *A. Κοραῆ*, Ἀδελφικὴ διδασκαλία πρὸς τοὺς εὐρισκομένους κατὰ πᾶσαν τὴν ὀθωμανικὴν ἐπικράτειαν Γραικούς, ἐν Ρώμῃ (γρ. Παρισίους) ἀχρηφ'. Βλ. ὡσαύτως περὶ κοτζαμπάσηδων καὶ εἰς τὰ ἐξῆς ἔργα: *I. A. Καποδιστριαίου*, Ἐπιστολαί, μετάφρ. ἐκ τοῦ γαλ- λικοῦ παρὰ Μ. Γ. Σχινᾶ, τ. Δ', Ἀθήνησι 1841, σ. 390 κ.έ. — *A. Ζ. Μάμουκα*, Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, τ. ΙΑ', σ. 314 κ.έ. — *Ἰω. Φιλήμονος*, Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς Φιλικῆς Ἐται- ρείας, ἐν Ναυπλίᾳ 1834, σ. 42 κ.έ. — *N. Σπηλιάδου*, Ἀπομνημονεύ- ματα συνταχθέντα διὰ νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν νέαν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, τ. Α', Ἀθήνησι 1851, σ. 209 κ.έ. — *Φωτίου Χρυσανθο- πούλου ἢ Φωτάκου*, πρῶτου ὑπασπιστοῦ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, Ἀπομνημονεύματα τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἐκδοθέντα ὑπὸ Σταύρου Ἀνδροπούλου, ἀρεοπαγίτου, τ. Α', σ. 32 κ.έ. — *Jurien de la Gravière*, Ἱστορία τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος, κυρίως τοῦ ναυτικοῦ, σ. 101 ἑλλην. μετάφρ. Κ. Ν. Ρόδου. — *Κωνστ. Ν. Σάθα*, Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, Ἀθήνησι, 1869, σ. 629 καὶ 634.

αὐστηροί. Καὶ ἐνῶ ἀφ' ἐνὸς ἦσαν κυβερνηταί, προμηθευταί, διαχειρισταί, προστάται, συνήγοροι καὶ συμβιβασταί, ἀφ' ἑτέρου ἦσαν καὶ διαρκεῖς ὄμηροι, μέλλοντες νὰ δώσωσι καὶ διὰ τῆς ζωῆς των αὐτῆς λόγον καὶ τῆς φαντασιωδεστερας ἔστω παρεκτροπῆς. «Εὐθὺς ἔσεῖς οἱ κοτζαμπάσηδες ἔχετε νὰ δώσετε ἀπολογία νὰ μὲ τὸ κεφάλι σας». Εἶναι φράσις ἀποσπασθεῖσα ἐκ φερμανίου.

Ἄλλ' ὅπως παντοῦ καὶ καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς οἱ ἀναλαμβάνοντες δημόσια ἀξιώματα δὲν ἴστανται πάντοτε εἰς τὸ ὕψος αὐτῶν, ἔτσι καὶ μεταξὺ τῶν κοτζαμπάσηδων ὑπῆρξαν πολλοὶ ὑποδεέστεροι τῆς ἀποστολῆς των, ἐν συνόλῳ ὅμως διετήρησαν οὗτοι εἰς τοὺς χαλεποὺς ἐκείνους καιροὺς διὰ τῆς εὐφυΐας, ἱκανότητος καὶ φιλοπατρίας των τὰ πρόνομια τῶν κοινοτήτων, ἀμβλύνοντες τὴν πίσιν τοῦ κατακτητοῦ καὶ τιθασσεύοντες διὰ τῆς ἐπιτηδειότητος αὐτῶν τοὺς Τούρκους διοικητάς, τοὺς ὁποίους μάλιστα πολλάκις ἤγον καὶ ἔφερον κατὰ τὸ δοκοῦν.

"Εργαζομαι ἐν" Ανδρω.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Π. ΠΑΣΧΑΛΗΣ

